

Dr. Simonné dr. Gombos Katalin

kúriai bíró

A nemzetközi magánjogról szóló 2017. évi XXVIII. törvény bírói gyakorlata

1. A jogalkotási előzmények

A nemzetközi magánjogról szóló 1979. évi 13. törvényerejű rendelet (Nmjtv., régi Kódex) egyike volt azoknak a jogforrásoknak, amelyek huzamosabb időn keresztül látták el a határon átnyúló jogvitákban a jogviták elbírálásának alapját. A kollíziós jogi, a joghatósági, elismerési és végrehajtási kérdések mellett néhány eljárásjogi kérdésben is ez volt az iránytű a jogalkalmazók körében. A hosszabb idejű alkalmazás során az Nmjtv. – reagálva a nemzetközi magánjog területén felmerült számos változásra – több ízben módosításra került. Ezek a módosítások egy ideig követni tudták a szabályozási környezet változásainak kihívásait, azonban még a novellisztikus jellegű változtatások mellett is elkövetkezett az az időszak, amikor már nem tudta hatékonyan szolgálni a jogkeresők és a jogalkalmazók elvárásait.

A kicsit öregecske és sok-sok toldozáson-foldozáson átesett Nmjtv. új Kódexszel való felváltásának igényét már a rendszerváltást követően jelentősen átalakult szerkezetű jogviszonyok, valamint Magyarország uniós csatlakozása is felvetette, de a végső lökést a kodifikációhoz az Európai Unió polgári igazságügyi együttműködése területén bekövetkezett rohamos változások idézték elő. Az Amszterdami Szerződéssel létrehozott szabadság, biztonság és jog érvényesülésének térségében az egyik legnagyobb sikertörténet a polgári igazságügyi együttműködés lett, ami uniós szabályozási lehetőséget teremtett számos olyan kérdésre, ami a nemzetközi gazdasági kapcsolatok és a határon átnyúló személyi és vagyoni forgalom területén igen nagy számú uniós jogforrás megalkotását eredményezte. A jogforrások számának emelkedése mellett a személyek, munkavállalók és egyéb gazdasági tényezők szabad áramlásának kiteljesedése magával hozta a jogviszonyok nemzetközivé válását. Ez a folyamat szükségképpen vezetett ahhoz, hogy a magyar jogalkotás azzal szembesült, hogy újra és újra felmerült a nemzetközi magánjogi szabályok módosításának igénye. A más jogi környezet, más társadalmi és gazdasági környezet mellett korábban korszerűnek számító Nmjtv. így lassan oly mértékben vált elavulttá, hogy a nemzetközi magánjog újrakodifikálásával, más szemléletű, új Kódex megalkotásával lehetett csak a kor kihívásainak megfelelni. Ez vezetett a nemzetközi magánjogról szóló 2017. évi XXVIII. törvény (Nmjtv., új Kódex) megalkotásához.

2. A nemzetközi magánjogról szóló 2017. évi XXVIII. törvény főbb újításai

Az új Kódex számos újdonságot hozott. Miután az uniós és a nemzetközi szabályrendszer is jelentősen árnyalja a nemzetközi magánjogi szabályok alkalmazhatóságát, így a többrétegű szabályokban való eligazodáshoz kellett fogódzókat adni a kodifikáció során. Ha ugyanis egy jogterületre nemzetközi szerződés (bilaterális, vagy multilaterális) tartalmaz szabályozást, továbbá ha egy jogterületre uniós jogforrás, különösen kötelező és közvetlenül alkalmazandó rendelet is tartalmaz szabályozást, nem könnyű feladat a helyes irányadó szabály kiválasztása. A rétegzett szabályok között nem lehet egyszerű erősortrendet felállítani, mert bizonyos jogterületeken az uniós jogforrások is hagynak reziduális jogalkotási hatáskört a tagállamoknak, így uniós jogforrás esetén sem biztos, hogy minden jogviszonyra vonatkozóan az uniós szabály alkalmazási elsődlegessége érvényesül, és tovább bonyolítja a helyzetet az is, hogy az uniós jog és a nemzetközi jog egymáshoz való viszonyában is többféle megoldás lehet például azon az alapon, hogy egyes nemzetközi szerződésekhez maga az Európai Unió is csatlakozott.

Az új Kódex egyik fontos célkitűzése egyben újítása is volt, hogy olyan szabályrendszert alkotott, ami segíti a magyar jogalkalmazókat ebben a többrétegű szabályrendszerben eligazodni. Ezért került sor annak Kódex szintjén történő kimondására, hogy a törvény szabályait csak az olyan jogviszonyokra kell alkalmazni, amelyekre az Európai Unió általános hatályú, közvetlenül alkalmazandó jogi aktusa vagy nemzetközi megállapodás hatálya nem terjed ki.

A megváltozott szabályozási logika nagyban szem előtt tartotta az uniós jogfejlődés eredményeit, amire a másodlagos jogforrásokon kívül igen nagy hatása van az Európai Unió Bírósága által kialakított értelmező gyakorlatnak is. Ezen túl jelentős különbségek vannak a nemzetközi magánjog egyes részterületeinek szabályozásában is. Amíg ugyanis az uniós jog a kollíziós jog területén többnyire univerzális alkalmazási igénnyel bíró szabályokat tartalmaz, addig a joghatóság, a külföldi határozatok elismerése és végrehajtása, továbbá a nemzetközi magánjogi tényállásokhoz kapcsolódó eljárásjogi kérdésekben a szabályozás főszabálya a csak uniós relációban való érvényesülés. Ez utóbbi alól is van azonban kivétel.

Az új Kódex néhány új jogintézményt is bevezetett, illetve megreformált, vagy éppen elhagyott néhány régi klasszikus szabályt (lásd például a csalárd kapcsolat

szabályának kiiktatását). Újragondolt, ezért jogalkalmazási kérdéseket is felvethet a külföldi elem fogalma a nemzetközi magánjogi jogviszonyok tényállási elemei között. Az alkalmazandó jog megállapítása során lényegesen változott a renvoi kérdésének megítélése. A korábbiakhoz képest más a megítélése a közrendre vonatkozó szabálynak, és mellette jelenik meg az imperatív normák és az azok által védett érdekek védelmére vonatkozó norma.

Az új Kódex általános kitérítő klauzulát tartalmaz, aminek célja az ügyek rugalmasabb kezelése, az igazságosabb és méltányosabb döntés meghozatalának elősegítése. Emellett a jogalkalmazók segítségét célozta egy általános kiegészítő szabály generálklauzulaként való megfogalmazása.

Az új Kódexben a személyes jog fogalma területén a modern életviszonyok által megkövetelt differenciáltabb és flexibilisebb megközelítés érvényesül, különösen a többes állampolgársággal rendelkezők esetén. A legtöbb módosítás a családjog területét érint, ahol a család, illetve a gyermekek érdekeinek fokozottabb védelméhez kívánt a jogalkotás hozzájárulni rugalmasabb szabályokkal. Generálisan is elmondható a szabályozásról, hogy abban nagyobb hangsúlyt kap a felek autonómiája, például a jogválasztás lehetőségének bővítésével.

Megváltoztak a cselekvőképesség korlátozásával járó gondnoksággal kapcsolatos szabályok és a személyhez fűződő jogok megsértésére vonatkozó új szabály is az igényérvényesítést segítő, a sértett fél szempontjából előnyösebb kapcsolószabályt teremtett. Kifejezett újítások a választottbírói megállapodásra alkalmazandó jogról, a kulturális javakról, valamint a fizetésképtelenségi eljárásokról szóló rendelkezések, amelyek hiányoztak a korábbi szabályozásból. A dologi jogra, a szellemi alkotások jogára, a kötelmi jogra vonatkozó szabályok a nagyobb kiszámíthatóság és a jogbiztonság követelménye miatt kerültek pontosításra.

Különösen a nemzetközi jogsegélyre vonatkozó eljárási szabályoktól a jogalkotó a nemzetközi együttműködés jogi feltételeinek javítását, a bíróságok (hatóságok) számára jól használható eszköz szolgáltatását várta, és jelentős eljárási módosítás a nemzetközi jogon alapuló immunitással kapcsolatos külön szabályok megalkotása is.

Az új Kódex a joghatósági szabályokat nem a korábbi rendszerben tárgyalja, hanem ügyfajtánként állapítja meg joghatósági normákat. Ezen túl a nemzetközi szabályozási tendenciákkal összhangban az állampolgárságon alapuló joghatóság helyett központi szerepet a szokásos tartózkodási helyen alapuló joghatóságnak ad, és ehhez képest nevesíti külön, ha az érintett magyar állampolgársága is releváns a joghatóság megállapítása szempontjából. Ez az ügyfajtánként elkülönülő megközelítés a külföldi határozatok elismerésére és végrehajtására vonatkozó szabályozásban is megjelent. A cél az új szabályok megalkotásával az volt, hogy váljon könnyebbé a külföldi határozatok elismerése és végrehajtása.

3. A joggyakorlat-elemzés irányai

Az Alaptörvény 25. cikk (3) bekezdése a joggyakorlat, a jogalkalmazás egységének biztosítását a Kúria egyik fő feladatának jelöli ki. Ennek a feladatnak való megfelelés érdekében hasznos és a Kúria legújabb jogegységesítő eszközeként is használható a bíróságok szervezetéről és igazgatásáról szóló 2011. évi CLXI. törvény (Bsz.) rendelkezésein [Bsz. 24. § (1) d) és 24. § (2) és 29–30. §] alapuló joggyakorlat-elemzés, amely jellegét tekintve soft law jellegű, a joggyakorlat egységesítését célzó új, proaktív eszköz.

A bírósági joggyakorlat-elemző csoport feladata a Bsz. 29. § (1) bekezdése alapján az ítélkezési gyakorlat vizsgálata. Az új Kódex elfogadása óta eltelt időben már látható az ítélkezési gyakorlat iránya, az, hogy az új szabályozás alapján elindult-e a korábbihoz képest új irányba. Az új Kódex koncepcionális változásokat is hozott, ezért a joggyakorlat által felvetett problémákra is fény derülhetett az elmúlt két év során. Ez indokolta a nemzetközi magánjogról szóló 2017. évi XXVIII. törvény bírói gyakorlata vizsgálati tárgy körű joggyakorlat-elemző csoport felállítását.

A joggyakorlat-elemző csoport munkája kiterjed majd a joghatóság, az alkalmazandó jog, a külföldi határozatok elismerése és végrehajtása témakörére is. A joggyakorlatot indokolt megvizsgálni továbbá a jogsegély-típusú együttműködési formák, így a még ma is sok problémát rejtő határon átnyúló iratkézésítés, továbbá a bizonyításfelvétel tekintetében. A vizsgálati témakörök ezen túlmenően kiterjednek majd az új Kódex által szabályozott eljárásjogi kérdések joggyakorlatának vizsgálatára is. Fontos tisztán látni, hogy a nemzetközi egyezmények, az uniós jog és a nemzetközi magánjog többretegű szabályai közül milyen jogviszonyokban milyen szabály alkalmazására kerülhet sor. Ezért a joggyakorlat-elemzés ezeket a kérdéseket is érinti.

4. A joggyakorlat-elemző csoport összetétele

A Bsz. alapján a Kúria elnöke kijelölte a joggyakorlat-elemző csoport elnökét és tagjait. A joggyakorlat-elemző csoport tagjai a Kúria bírái, és munkájában részt vesznek alacsonyabb fokú bíróságok bírái is. A joggyakorlat-elemzés széles tárgykörére tekintettel a munkába bevonásra kerültek választottbírák, nemzetközi ügyek intézésében járatos ügyvédek, a közjegyzői kamara és a végrehajtói kar képviselői, számíthatunk továbbá az Igazságügyi Minisztérium Nemzetközi Magánjogi Főosztályának segítő közreműködésére és a nemzetközi magánjog tudományának jeles hazai képviselőinek munkájára is. Az egyes jogterületeken irányadó kizárólagos illetékességi szabályokra tekintettel, továbbá arra a magyar joggyakorlatra figyelemmel, hogy több bíróságon titkárok nyújtanak segítséget a bírák számára a határon átnyúló ügyek intézéséhez, indokolt bírósági titkárokat is felkérni a joggyakorlat-elemző csoport munkájának segítésére.

5. A joggyakorlat-elemzés módszertana és ütemterve

A joggyakorlat-elemző csoport összetétele kinyitotta a kaput abban az irányban, hogy lehetőség szerint minél szélesebb körben, új szakmai szempontok is megjelenjenek a joggyakorlat egyes problémás területein. A joggyakorlat-elemző csoport célja a jogalkalmazói munkát segítő tudományos vizsgálat és iránymutatás, különösen az új jogintézmények esetén absztrakt jogértelmezés nyújtása, és mindezzel az egyedi ügyekben a helyes bírói döntések elősegítése.

Módszerei ezekhez a célkitűzésekhez alkalmazkodva egyrészt a jogalkotói célkitűzések gyakorlati megvalósulását, az új Kódex alapján megindult joggyakorlat irányát kívánják vizsgálni. A széles elemzési tárgykör azonban lehetőséget ad arra is, hogy figyelemfelhívásként, javasolt „best-practice”-ként a gyakorlat számára kézikönyv jellegű útmutató is megszülessen a joggyakorlat-elemzés végeredményeként. A joggyakorlat-elemzés azzal a hipotézissel vizsgálja az új Kódex alapján már létező joggyakorlatot, hogy a jogalkotói szándék és célkitűzések megvalósultak. Ezen kívül használja a dogmatikai elemzés eszközeit is, főként a már létező, de problémaként még nem jelentkező szabályok, jogintézmények területén. Cél a tágabb, történeti és jogirodalmi vizsgálat lefolytatása, nemzetközi összeha-

sonlító elemzés tétele, különösen a többretegű szabályok közötti eligazodás segítésére.

A hipotézis-elemzésen és dogmatikai módszeren kívül a célkitűzések megvalósításához többfajta empirikus, módszert is választunk, így statisztikai adatgyűjtést és adatelemzést, aktavizsgálatot és főként a látens problémák feltárására kérdőíves módszereket alkalmazunk.

A joggyakorlat-elemző csoport olyan javaslatokat kíván megfogalmazni, amelyek a nemzetközi magánjog területén a joggyakorlat egységesítésére, jobbá tételére irányulnak, segítséget nyújtanak bizonytalan értelmezési kérdésekben, továbbá feltárják azokat a joggyakorlati problémákat, amelyek esetlegesen csak jogalkotással, a meglévő jogszabályi környezet módosításával küszöbölhetők ki.

A joggyakorlat-elemző csoport 2020. március 11-én alakuló ülést tart, ahol a főbb feladatok elosztása megtörténik. Ezt adatgyűjtési, empirikus vizsgálódási fázis követi, ennek eredményei a májusra várható következő ülésen ismertetésre kerülnek. Az adatok ismeretében az elemző fázisban a csoport tagjai elvégzik a szükséges módszertani vizsgálatokat. A csoport tagjai 2020 őszére elkészítik az egyes részterületek vizsgálati jelentéseit, amelyek szintetizálása a következő lépés. A joggyakorlat-elemző csoport összefoglaló véleményének tervezetét megvitátjuk, azon a szükséges korrekciókat elvégezzük. A joggyakorlat-elemző csoport várhatóan 2020 végére fejezi be tevékenységét.